

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

**Циклова комісія соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної
підготовки**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Конституційне право»

**обов'язкових компонент освітньо-професійної програми першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти**

Технічне обслуговування та ремонт повітряних суден і авіадвигунів

за темою 9 - Система органів державної влади у сучасних країнах

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 26.09.22 № 9

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 19.09.22 № 2

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 23.09.22 № 9

Розглянуто на засіданні циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної підготовки, протокол від 14.09.2022 № 4

Розробник: викладач циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної підготовки, спеціаліст вищої категорії Хомяк О.В.

Рецензенти:

1. Викладач циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної підготовки КЛК ХНУВС, к.пед.н., доктор філософії, спеціаліст вищої категорії, Кірюхіна М.В. .
2. Доцент кафедри юридичних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського кандидат юридичних наук Латишева В.В.

План лекції

1. Поняття та ознаки органів державної влади.
2. Види органів державної влади. Законодавчі, виконавчі та судові органи.
3. Державні органи, що не належать до системи поділу влади.

Рекомендована література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 38. Ст.502.
3. Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 53. Ст.799.
4. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. № 31. Ст.429.
5. Веніславський Ф.В. Конституційне право України в схемах і таблицях: навч. посіб. для студ. юрид. вузів та фак. Харків: Право, 2014. 376 с.
6. Григоренко Є.І., Передерій О.С. Конституція та засади конституційного ладу України у питаннях та відповідях: навч. посіб. / Харків: Харк. ун-т повітряних сил ім. І. Кожедуба, 2010. 172 с.
7. Державне право зарубіжних країн. Особлива частина: навч. посіб. / Л.Д. Варунц, А.В. Войціховський, Т.І. Гудзь та ін. Харків: ХНУВС, 2011. 292 с.
8. Закоморна, К.О. Державне (конституційне) право зарубіжних країн (навчальні матеріали та схеми): посіб. для підгот. до іспитів. Харків: Право, 2016. 278 с.
9. Коломієць Ю.М. Державне право зарубіжних країн. Загальна частина: навч. посібник. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 211 с.
10. Конституції зарубіжних країн: Навч. посіб. / Авт.-упоряд.: В.О. Серьогін, Ю.М. Коломієць, О.В. Марцеляк та ін. / За заг. ред. В.О. Серьогіна. Харків: Видавництво «ФІНН», 2009. 664 с.
11. Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів / Ю.Г. Барабаш, Т.М. Слінько, Л.І. Летнянчин та ін. Харків: Право, 2016. 345 с.
12. Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів. Харків: Право, 2017. 369 с.
13. Конституційне право України: посіб. для підготовки до іспитів / Ю.Г. Барабаш, Л.К. Байрачна, І.І. Дахова та ін. Харків: Право, 2015. 328 с.
14. Конституційне право: навч. посіб – Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
15. Нестерович В.Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.

16. Федоренко В.Л. Конституційне право України: підручник. Київ: Ліра-К, 2016. 615 с.

17. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

Допоміжна:

1. Гудзь Т.І. Конституційне закріплення суспільного ладу: основні підходи. *Право і безпека*. 2015. № 3(58). С. 21-25.

2. Кравцова З.С. Моделі конституційного закріплення принципів конституційного ладу. *Право і громадянське суспільство*. 2014. URL: http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-7-2014/item/download/93_84dcae5389fdbf19939d9c126f8825f3

3. Куян І. До питання про абсолютність і обмеженість (відносність) суверенітету держави. *Право України*. 2011. № 7. С. 148-156.

4. Маслово Л. А. Моніторинг загроз розвитку суспільства в духовній сфері. *Державне управління: теорія та практика*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_12

5. Ткаченко Є.В. Право на свободу віросповідання: судовий захист та деякі проблеми реалізації. *Теорія і практика правознавства*. 2015. № 2(8). С. 1-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2015_2_7

6. Шаповал В. Форма державного правління як конституційний *modus vivendi* сучасної держави. *Право України*. 2009. № 10. С. 38-56.

7. Шаповал Т. Народний суверенітет та політичні права і свободи (питання співвідношення). *Право України*. 2008. № 2. С. 9-11.

8. Шаправський С. А. Конституційно-правове забезпечення державно-церковних відносин країн центрально-східної Європи. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичне релігієзнавство*. 2014. Вип. 11. С. 154-168.

9. Шершун К.П. До питання про межі конституційно-правового регулювання економічних відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 36(1). С. 80-82.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. <http://portal.rada.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.

2. <http://www.ac-rada.gov.ua> – офіційний сайт Рахункової палати України.

3. <http://www.ccu.gov.ua> – офіційний сайт Конституційного Суду України.

4. <http://www.kmu.gov.ua/control/> – єдиний веб-портал органів виконавчої влади України.

5. <http://www.ombudsman.kiev.ua> – офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України.

6. <http://www.president.gov.ua/> – офіційне інтернет-представництво Президента України.

7. <http://www.rainbow.gov.ua> – офіційний сайт Ради національної безпеки і оборони України.

Текст лекції

1. Поняття та ознаки органів державної влади.

Орган держави - це окремий службовець чи структурно-організований державою або безпосередньо народом колектив державних службовців, наділений владними повноваженнями, відповідним матеріально-технічним забезпеченням, створений на законних підставах для виконання конкретних завдань

Завдання і функції української держави реалізуються через діяльність відповідних державних органів, правовий статус яких закріплюється в Конституції України, інших нормативно-правових актах.

Державний орган є основним структурним елементом державного механізму, першоосновою державного апарату.

Орган держави - це окремий службовець чи структурно-організований державою або безпосередньо народом колектив державних службовців, наділений владними повноваженнями, відповідним матеріально-технічним забезпеченням, створений на законних підставах для виконання конкретних завдань і функцій держави.

Він володіє рядом загальних ознак, які відрізняють його від наддержавних органів громадсько-політичних організацій. Зокрема, тільки державний орган виступає в межах своєї компетенції як офіційний виразник інтересів усього суспільства. Всі державні органи обов'язково створюються і функціонують відповідно до норм права й на підставі їх наділяються владними повноваженнями, які дають змогу здійснювати політику заходами не тільки переконання, а й примусу. Крім того, за ознаками спеціалізації державні органи в механізмі держави структурно відокремлені. Вони реалізують свої повноваження, функціонально взаємодіючи між собою.

Існує ряд специфічних ознак державних органів:

Формується державою чи безпосередньо народом (наприклад парламент) у відповідності до закону і функціонує на його основі.

Має передбачені конституцією функції, які виконує від імені держави.

Володіє державно-владними повноваженнями, які дозволяють державним органам здійснювати юридичні зобов'язальні дії:

- видає нормативні і індивідуальні акти
- здійснює контроль за точним і неухильним виконанням обов'язків, передбаченими цими актами.
- забезпечує і захищає ці обов'язки від порушень шляхом застосування мір виховання, переконання, а в разі необхідності - державного примусу.

Функціонально взаємодіє з іншими органами в процесі реалізації своїх повноважень, керуючись принципом: "дозволено тільки те, що прямо передбачено законом" не відноситься до діяльності державних органів.

Складається із службовців, які знаходяться в особливих відносинах один з одним, порядок використання ними владних повноважень встановлюється законом і дістає конкретизацію в інструкціях, розпорядженнях.

Має необхідну базу - майно, яке знаходиться в його оперативному управлінні, джерело фінансування - державний бюджет.

Має організаційну структуру, територіальний масштаб діяльності.

В відповідності до структурно-функціонального принципу інститути держави можна поділити на:

- організаційні (інститут президента; інститут парламенту).
- функціональні (інститут референдуму, інститут адміністративного контролю).

Інститути держави змінюються в ході історичного розвитку. Деякі інститути зникають (інститут абсолютної монархії), інші появляються (інститут участі громадян в управлінні державою).

Специфічні інститути існують в мусульманських державах.

Органи української держави можна класифікувати за різними ознаками:

- За способом виникнення їх розділяють на первинні і вторинні. Первинні ознаки державної влади не створюються ніякими іншими органами. Вони обираються за встановленою процедурою і наділяються владними повноваженнями безпосередньо виборами (Верховна Рада України, Президент України). Похідні органи створюються первинними органами, які наділяють їх владними повноваженнями (Адміністрація Президента України, Уповноважений Верховної Ради з прав людини).

• За обсягом владних повноважень органи Української держави поділяються на вищі (парламент України, президент України, Кабінет Міністрів України), місцеві (місцева державна адміністрація). Не всі місцеві органи є державними (наприклад органи місцевого самоврядування). Вищі органи держави найбільш повно уособлюють державну владу, яка поширюється на всю територію держави. Місцеві органи держави функціонують в адміністративно-територіальних одиницях (область, район).

• За широтою компетенції виділяють органи держави загальної і спеціальної компетенції. Органи загальної компетенції вирішують широке коло питань. Наприклад, уряд України, виконуючи Конституцію і Закони України бере активну участь у реалізації всіх функцій держави. Так, згідно ст. 116 Конституції України Кабінет міністрів забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність держави, вживає заходи щодо забезпечення прав і свобод людини, громадянина. Органи спеціальної (галузевої) компетенції спеціалізуються на виконанні однієї функції - одного виду діяльності (наприклад Прокуратура України, Міністерство Юстиції України).

• За видами діяльності на основі принципу поділу влади державні органи поділяються на законодавчі, виконавчі і судові.

2. Види органів державної влади. Законодавчі, виконавчі та судові органи.

Усі органи діють на основі Конституції та Законів України. Акти, прийняті вищими за належністю органами є обов'язковими для нижчих за належністю. Так, Акти Кабінету Міністрів України є обов'язковими для виконання міністерствами, місцевими держадміністраціями тощо. Таким чином, між державними органами існує організаційно-правовий зв'язок.

Система органів не є незмінною. Вона новелізується під впливом історичних, економічних, політичних, соціальних та інших факторів. Ця система змінюється разом із розвитком держави.

Єдність системи державних органів зумовлює і поділ їх на складові частини - влади державних органів. Конституція України, конституційне законодавство, закріплюючи систему і структуру органів державної влади, поклали в основу функціональне призначення відповідних органів, їх роль і місце в державному механізмі.

Особливе місце посідають законодавчі органи, на які відповідно до принципів поділу влади покладена законодавча, правотворча діяльність. Вони приймають закони, які мають найвищу юридичну силу і врегульовують найважливіші суспільні відносини. Законодавча діяльність - це прерогатива представницьких органів, які обираються, як правило, на основі загального, прямого, рівного виборчого права. На сучасному етапі представницька форма реалізації законодавчої влади є найбільш доцільною з погляду демократії і самоврядування народу.

Водночас законодавча влада народом може бути реалізована через своїх представників у парламентах. Народ може приймати закони безпосередньо, шляхом референдуму. Так, згідно ст. 3 закону "Про всеукраїнські та місцеві референдуми" предметом всеукраїнського референдуму може бути прийняття, зміна або скасування законів України чи окремих їх положень. Референдум є досить складною і дорогою процедурою, тому він проводиться тільки з найважливіших питань загальнодержавного значення.

Парламент або легіслатура - вищий загальнонаціональний представницький орган державної влади, правомочний виконувати на основі конституційних приписів законодавчу, установчу та контрольну функції. Попередниками парламентів були держані установи Стародавніх Греції та Риму. У XII-XIV ст. У країнах Європи виникають станово-представницькі установи, які обмежували владу монарха (наприклад, іспанські кортеси, генеральні штати у Франції). Вважається, що англійський парламент існує з 1256 року, коли вперше були скликані збори, які обмежували владу короля, і досить широко представляли інтереси країни. Проте, історія сучасного парламенту як загальнонаціонального законодавчого органу починається лише після буржуазних революцій XVII-XVIII ст.

Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади в Україні. Вона є парламентом. До 1992 року у період між сесіями Верховної Ради законодавчу владу здійснювала Президія Верховної Ради шляхом внесення змін і доповнень до чинних законодавчих актів. Верховна Рада за

конституцією України 1996 року втратила статус найвищого органу державної влади та вперше набула всіх основних рис парламенту України - єдиного загальнонаціонального, представницького, колегіального, виборного, однопалатного, постійно діючого органу законодавчої влади.

Назва гілки "Законодавча" не означає, що крім основної законодавчої діяльності представницький орган не виконує ніякої іншої діяльності. Не менш важливою функцією законодавчої влади є фінансова, яка реалізується в праві щорічно утверджувати бюджет країни. Оскільки парламент є безпосереднім виразником народного суверенітету, народної волі та інтересів, то він виконує ще дві додаткові функції:

- установчу;
- контрольну.

Установча функція полягає в тому, що парламент формує або бере участь у формуванні уряду; обирає або затверджує на посадах керівників уряду, міністерств, відомств. Наприклад, Верховна Рада дає згоду на призначення прем'єр-міністра, Генерального прокурора та інших посадових осіб. Парламент здійснює контроль за діяльністю підзвітних йому державних органів - уряду, міністерств.

Законодавча влада внаслідок свого представницького характеру є найбільш політизованим інститутом відносно інших гілок влади, де існує пряма конституційна заборона створення осередків політичних партій і політичної активності. Тому невинновим є те, що в органах законодавчої влади - парламентах не виключається, а навпаки, передбачається створення фракцій, політичних партій.

Виконавчі органи - це органи, які реалізують державну владу у формі організації виконання законів. Вищим виконавчим органом у державі є уряд. Спосіб його призначення зумовлений формою правління політичними й історичними особливостями країни. До виконавчих органів відносять також міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади, які здійснюють керівництво в різних сферах суспільного життя.

Очолює цю систему влади Кабінет Міністрів України - вищий орган виконавчої влади. Його правовий статус визначається Конституцією України та іншими законодавчими актами. Однак, необхідним є прийняття закону про Кабінет Міністрів, що впливає з п. 12 ч. 1 ст. 92, проте правовий статус Кабінету Міністрів України досі не визначено, а порядок його діяльності врегульовано тимчасовим регламентом Кабінету Міністрів України затвердженим постановою самого Кабінету Міністрів за № 915 від 5 червня 2000 року.

Структура Кабінету Міністрів визначається ст. 114 Конституції України. Прем'єр-міністр керує роботою Кабінету Міністрів, спрямовує її на виконання програми діяльності уряду України схваленої Верховною Радою.

Прем'єр-міністр призначається Президентом України за згодою більше ніж половини конституційного складу Верховної Ради.

В президентських республіках (наприклад США), де ця посада відсутня, главою уряду являється безпосередньо президент.

Кабінет Міністрів України має значні повноваження:

- забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснює внутрішню і зовнішню політику держави;
- забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості, соціального захисту, освіти, науки, культури;
- розробляє проект закону про державний бюджет України, забезпечує його виконання, подає парламенту звіт про його виконання.

Кабінет Міністрів України в межах своєї Конституції видає постанови і розпорядження, що є загальнообов'язковими для виконання.

Крім органів законодавчої і виконавчої влади діють органи судової влади. Вони займають самостійне місце в системі розподілу влади. Сьогодні проблема взаємовідносин між гілками державної влади є однією з найбільш актуальних та складних і в той же час не достатньо досліджених.

Це певною мірою зумовлено тим, що закріпивши принцип поділу державної влади, Конституція України 1996 року залишила недостатньо врегульованим, відкритим питання про взаємодію і співпрацю з окремими структурними елементами влади як вкрай необхідну умову забезпечення стабільності та ефективності влади. Ігнорування цього важливого положення абсолютизм принципу поділу влади не сприяє співробітництву державних органів і консолідації суспільства. Ще Цицерон казав: "Немає держави, якщо закони в ній нічого не означають, якщо суди зневажені, якщо звичай батьківський загашено". Звичайно, це не єдиний колір нашого суспільства, але - переважаючий.

Якщо взаємовідносини законодавчої та виконавчої влади в Україні стали предметом не лише публікацій, але й дисертацій, досліджень, то відносини законодавчої і судової влади залишились поза увагою вчених-юристів. Актуальність таких досліджень обумовлена тим, що повна ізоляція цих гілок влади вже створила в Україні вже серйозні проблеми. Взаємовідносини законодавчої і судової влади визначаються Конституцією та Законами України. Визначальним у відносинах законодавчої і судової влади є положення ст. 19 Конституції України згідно з якою органи влад, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень. Аналіз та зіставлення норм Конституції України дозволяє виділити певні напрямки у взаємодії цих двох гілок. Насамперед шляхом прийняття законів (п. 3 ст. 8 Конституції України) Верховна Рада формує правове поле для діяльності судової влади, створює для неї нормативно-правову базу.

Важливою конституційною основою взаємодії законодавчої та судової влади є Конституційний Суд України. Рішення Конституційного Суду є загальнообов'язковим для всіх гілок державної влади. В основному через конституційний суд судова влада включається в баланс влад, механізм взаємодії їх з різними гілками влади.

Утвердження правової держави неможливе без зміцнення судової влади. За сучасних умов в Україні особливе значення має встановлення відносин Конституційного Суду із Судидами загальної юрисдикції. Серед науковців

існують різні концепції щодо статусу Конституційного Суду, його місце в системі органів державної влади.

В одному випадку робиться акцент на особливому статусі цього державного органу, як носія судової влади, який не слід ототожнювати з правосуддям, оскільки його діяльність функціонально не пов'язана з судами загальної юрисдикції.

В іншому підкреслюється подвійна природа цього органу, який з одного боку розглядається як орган правосуддя незалежний від інших органів, а з другого, як один з найвищих конституційних органів держави.

Характер функцій судів чималою мірою залежить від рівня державної діяльності. Перший рівень - це функції держави в цілому; другий рівень - це функції, які виконують державні структури, третій - це функції окремих державних органів як складових частин державного апарату. Четвертий рівень - функції окремих судових осіб державних органів. Є правомірний поділ на базові основи, які відображають сутнісний характер держави та їх органів.

У юридичному розумінні правосуддя - це передусім безпосередня юридична діяльність судів.

Винятковість судової влади полягає в тому, що вироки, рішення, визначення та постанови суду обов'язкові для всіх державних, громадянських органів, посадових осіб, громадян.

Тільки суди мають право визнати особу, винну у скоєнні злочину і покарати її. Ніякі позасудові органи не мають права втручатися в здійснення правосуддя.

Однак наша історія знає випадки, коли судовою діяльністю, наприклад у період сталінізму займалися такі позасудові органи як "двійки", "трійки", "особливі наради". Такі судові рішення часто-густо ухвалювались за вказівкою компартійних органів.

У період будівництва правової держави роль судової влади суддів усіх рівнів зростає і перед цим у захисті прав і свобод та законних інтересів громадян, у тому числі і реабілітації незаконно репресованих.

Окремо у ст. 29 Конституції України закріплено основні засади судочинства, тобто порядок судового розгляду справ. До них належать:

- законність (справи розглядаються і вирішуються відповідно до закону, всі учасники судочинства діють у суворій відповідальності до їх прав і обов'язків, встановлених законом);
- рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом (до всіх застосовується одне законодавство), ніхто при цьому не має ніяких переваг;
- забезпечення доведеності вини (у разі, якщо вину особи не доведено, вона вважається невинуватою, особа не зобов'язана доводити свою невинність, її вину мають доводити органи, що висунули обвинувачення).
- підтримання державного обвинувачення прокурором (прокурор від імені держави висуває обвинувачення і водночас всебічному повному розгляду справи, винесення законного рішення);

- гласність судового процесу та його повне забезпечення і фіксування технічними засобами; забезпечення обвинувачуваному права на захист; забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень суду, крім випадків передбачених законом.

3. Державні органи, що не належать до системи поділу влади

У механізмі нашої держави особливе місце посідають органи держави спеціального призначення (контрольні правоохоронні органи, місця позбавлення волі, збройні сили). Їх можна розглядати як окрему ланку механізму держави. Прихильники чітких юридичних конструкцій, здебільшого вважають ці органи належними до сфери виконавчої влади або в основному до виконавчої і частково судової влади. Їх роль в суспільстві суттєво змінилась, виникли нові функції, нові права і обов'язки. У зв'язку з цим ведуться дискусії про співвідношення нових гілок влади - найчастіше контрольної.

Після Другої світової війни відбувся перелом в розвитку конституційного контролю. Різко збільшилось число контрольних органів, з'явилися їх нові види. Інститут конституційного контролю, існуючий тільки в деяких державах (Австралія, США, Чехословаччина) був введений основним законом Греції, Іспанії, Італії.

Були створені нові органи контролю (генеральні контролери, народні правозахисники) в багатьох державах введена посада Омбудсмена чи навіть декількох парламентських комісарів з метою нагляду за дотриманням прав людини, законності в армії. Українська модель омбудсмена має свою специфіку, але підкреслюючи національну обумовленість моделі Уповноваженого Верховної Ради важливо не забувати про зорієнтованість української правової системи на західні юридичні традиції.

Діяльність уповноваженого з прав людини спрямована на реалізацію прогресивних ідей у сфері забезпечення прав людини і громадянина. Демократичний характер інституту Уповноваженого полягає в тому, що він виконує правозахисну функцію не тільки стосовно громадян України, а й щодо іноземців та осіб без громадянства.

Серед органів спеціального призначення юридична наука приділяє особливу увагу правоохоронним органам. Зазвичай, у дослівному розумінні "правоохоронну діяльність" мають вести буквально всі - громадяни, юридичні особи, органи законодавчої та виконавчої і судової влади. Але для переважної більшості суб'єктів суспільних відносин подібна діяльність не є основною.

Традиційно до числа правоохоронних органів відносять суд, прокуратуру, органи юстиції, внутрішніх справ, державної безпеки.

До системи правоохоронних органів прилягають деякі інші державні установи і громадські організації, які відповідно до законодавства наділені значними повноваженнями у сфері правосуддя, хоча в цілому їх функції не зводяться до правоохоронної, а також не забезпечуються можливістю застосування державного примусу, наприклад органи юстиції, адвокатури.

Окрему групу складають органи прокуратури, на які накладаються згідно зі ст. 121 Конституції України функції: підтримання державного обвинувачення в суді, представництво інтересів громадян у визначених законом випадках, нагляд за додержанням законів органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність дізнання, досудове слідство, нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень. Підтримання державного обвинувачення в суді одна з найважливіших функцій прокуратури у сфері боротьби зі злочинністю. Підтримуючи обвинувачення, прокурор керується приписами закону і об'єктивною оцінкою зібраних у справі доказів. Його завдання - сприяти правильному здійсненню правосуддя. Конституція України в розділі VII регламентує правовий статус прокуратури.

Прокуратура України - єдина централізована система органів і установ, що не входить ні до однієї з гілок влади, при реалізації своїх повноважень тісно взаємодіє з ними.

Органи прокуратури становлять єдину централізовану систему, яку очолює Генеральний Прокурор України з підпорядкуванням нижчих за належністю прокурорів вищим за належністю.

Особливе місце в системі органів державної влади належить інституту Глави держави. У політичній практиці різних держав це офіційна особа, яка займає формально вище місце в системі державних органів і здійснює представництво держави у внутрішньополітичному житті та міжнародних відносинах. Є два види цього інституту - монарх і президент. Відповідно розрізняють дві основні форми державного правління: монархію і республіку. Важливість і необхідність інституту глави держави полягає в тому, що він координує діяльність усіх вищих органів державної влади, виражає інтереси всього суспільства, слугує гарантом суверенітету, територіальної цілісності держави. Згідно зі ст. 102 Конституції України Президент України є главою держави і виступає від її імені. Це принципово новий для України державний інститут, який справляє важливий вплив на всю систему державних органів України.

Згідно з Конституцією України (ст. 103) Президент України обирається народом терміном на 5 років. Організаційно він самостійний і не належить ні до однієї з гілок влади, але намагається забезпечити їх узгоджене функціонування. Президент тісно взаємодіє із законодавчим органом - йому належить право законодавчої ініціативи у Верховній Раді, має широкі повноваження у сфері виконавчої влади. Він має право формувати уряд, призначати його членів, призначати на вищі державні та військові посади, розпоряджатися фінансами, давати прямі вказівки державним структурам, міністерствам...

Водночас ця влада має бути строго підпорядкована закону, оскільки широкі державні повноваження, зосереджені в руках президента республіки приховують в собі передумови авторитарного, цілковитого одноосібного владарювання. У демократичних державах існують механізми й інституції врівноваження, обмеження повноважень президента, які дають змогу запобігти надмірній конкретизації влади в одних руках. Головними серед них

є парламент і конституційний суд. Важливим чинником обмеження президентської влади є його виборчий статус.

Від способу обрання глави держави залежить авторитетність цієї посади, з іншого боку - її легітимність.

У світовій практиці існують різні способи обрання президента. Безпосередньо громадянами ("прямий мандат") президента обирають в Австрії, Бразилії, Польщі, Росії; колегією виборщиків - в Аргентині, США, Філіппінах; парламентом - у Греції, Ізраїлі, Лівані, Туреччині.

В Україні глава держави володіє "прямим мандатом", він виступає гарантом державної єдності і незалежності, територіальної цілісності, представляє Україну в міжнародних відносинах.

Управління справами в державі на всіх її рівнях може здійснюватись трьома різними способами:

- через так звану "відомчу вертикаль", коли міністерства та інші центральні органи діють через підпорядковані їм відповідні територіальні установи в областях, районах;
- коли місцевим життям суспільства управляють безпосередні намісники центрального уряду (такий тип врядування, наприклад, існував в Україні з березня 1992 року до червня 1994 року, коли в області, райони та міста Київ і Севастополь були призначені представники Президента України, що управляли місцевими органами врядування, як адміністративними установами);
- через систему органів місцевого самоврядування. Уряд та підпорядковані йому міністерства та відомства є інституціями врядування загальнодержавного рівня, діють у масштабах всієї країни. Іншою складовою системи державного врядування, своєрідною інфраструктурою державної влади є органи місцевої влади. Їх специфічність полягає в безпосередній причетності до життя громадян, до громадського суспільства.

Головна проблема в організації та здійсненні місцевої влади в країні полягає в необхідності поєднувати два протилежні начала державно-централізоване й муніципальне. Державна "вертикаль" має забезпечувати, гарантувати задоволення загальнонаціональних потреб та ін терсів, домагатися додержання законів. Цю функцію виконують служби центрального уряду на місцях, агенти центральної влади. Разом із тим центральна влада не повинна утискувати ініціативи самодіяльності місцевого самоврядування. Така самостійність, певна незалежність місцевої влади від центральних державних органів є ознакою її муніципального влаштування.

Становленню муніципального самоврядування в Європі значною мірою сприяла практика магдебурзького права, феодального міського права, за яким середньовічні міста звільнялися від управління і суду феодалів. Норми магдебурзького права визначили і закріплювали право окремих верств міського населення - купців, міщан, ремісників; регулювали порядок обрання й діяльності органів місцевого самоврядування; упорядковували відносини торгівлі, успадкування, визначали покарання за певні види злочинів.

В Україні магдебурзьким правом володів Львів. На початку XV ст. Магдебурзьке право було надане Києву. Тут створено орган самоврядування міста - магістрат, який відав адміністративно-господарськими, фінансовими, поліцейськими, судовими справами. Керували магістратом виборні, війт і бургомістр, шість радників і шість засідателів.

У Росії у II половині XIX ст. ключовою ланкою місцевого самоврядування були земства. Після реформи 1864 року на місцях створюються губернські й повітові земські зібрання, як розпорядчі органи управи. Земства відали улаштуванням доріг, страхуванням майна, добродійними й лікувальними закладами, початковою освітою, організацією пошти. Земства діяли на своїй території цілком самостійно, однак не могли втручатися у справи, що належали до кола урядових установ або станових властей.

За часів УНР була здійснена спроба реформувати міське самоврядування. Згідно з Конституцією УНР від 29 квітня 1918 року Конституційний лад України мав будуватися на засадах децентралізації - землям, волостям, громадам надавались права широкого самоврядування (ст. 5), у ст. 26 закріплювався принцип організації самостійності місцевого самоврядування. Але ці конституційні положення не були реалізовані.

На сьогоднішній день місцеве самоврядування в Україні здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст, як безпосередня, так і через міські, сільські ради, їх виконавчі органи, а також через районні обласні ради.

Таким чином, первинним суб'єктом місцевого самоврядування Конституція проголошує територіальну громаду, як певну самоорганізацію громадян, об'єднаних за територіальною ознакою з метою задоволення своїх потреб та захисту прав і інтересів.

У теорії місцевого самоврядування є різні підходи щодо його юридичної природи. Існують такі теорії: державницька, громадівська, теорія муніципального дуалізму.

На процес становлення місцевого самоврядування в Україні найбільший вплив мають державницька і громадівська теорії.

Вимога поєднання центрального і муніципального начал в відносинах державної та місцевої влади як норма сучасного державного устрою задекларована в Європейській хартії про місцеве самоврядування. Її положення суттєво вплинули на розробку в Україні законодавства про місцеве самоврядування. Особливо це стосується Закону "Про місцеве самоврядування в Україні". Але цей закон не є аналогом хартії. Це оригінальний за конституцією, структурою, системою загальних принципів нормативно-правовий акт. Проте, як свідчить життя, чимало його положень є недосконалими і об'єктивна необхідність його зміни (новелізації).